

ارائه دهنده: مریم متاجی
دکترای تخصصی آموزش بهداشت و ارتقا سلامت
دانشگاه علوم پزشکی شهیدبهشتی

در پایان این جلسه می توانید:

۱. تفاوت پژوهش کمی و کیفی را با یک مثال بالینی توضیح دهید.
۲. رویکردهای اصلی مطالعه کیفی را نام ببرید و کاربرد هر کدام را مشخص کنید.
۳. مراحل طراحی مطالعه کیفی را به ترتیب نام ببرید.
۴. یک سوال پژوهشی کیفی در حیطه ی بالینی طراحی کنید.
۵. مراحل تحلیل داده و فرآیند کدگذاری را با یک مثال عملی توضیح دهید.
۵. چهار معیار اعتبار و استراتژی مثلث سازی را برای افزایش اعتبار یافته ها توضیح دهید.

سه رویکرد اصلی در پژوهش

پژوهش کمی (Quantitative)
(Research

پژوهش ترکیبی (Mixed)
(Methods Research

پژوهش کیفی (Qualitative)
(Research

چالش بالینی

«بیمار ۶۲ ساله با دیابت نوع ۲، سابقه ۱۰ ساله ابتلا

$HbA1c = 9.2\%$

با وجود دریافت حداکثر دوز انسولین در ویزیت‌ها

می‌گوید: «همه کارها را انجام می‌دهم»...

اما نتیجه‌ای نمی‌گیرد...

چرا؟ چه چیزی در زندگی او می‌گذرد که نمی‌بینیم؟»

«برای پاسخ به این سؤال، به ابزاری فراتر از پرسشنامه

و آزمایشگاه نیاز داریم...»

اهمیت پژوهش کیفی در مطالعات بالینی

چرا پژوهش کیفی برای درک بهتر بیماران ضروری است؟

درک عمیق بیماران: پژوهش کیفی به ما کمک می‌کند تا رفتارها، انگیزه‌ها و تجربیات بیماران را به‌طور عمیق و فراتر از اعداد و ارقام درک کنیم.

«چرا بیمار از تزریق انسولین در جمع می‌ترسد؟»

درک زمینه‌ای: این روش بافت فرهنگی، اجتماعی و روانی بیماران را برای تصمیم‌گیری‌های بالینی فراهم می‌کند.

«چگونه مهمانی‌های خانوادگی، رژیم بیمار را به هم می‌ریزد؟»

انعطاف‌پذیری روش‌شناختی: پژوهش کیفی با نیازهای متغیر پژوهش و محیط‌های بالینی سازگار است.

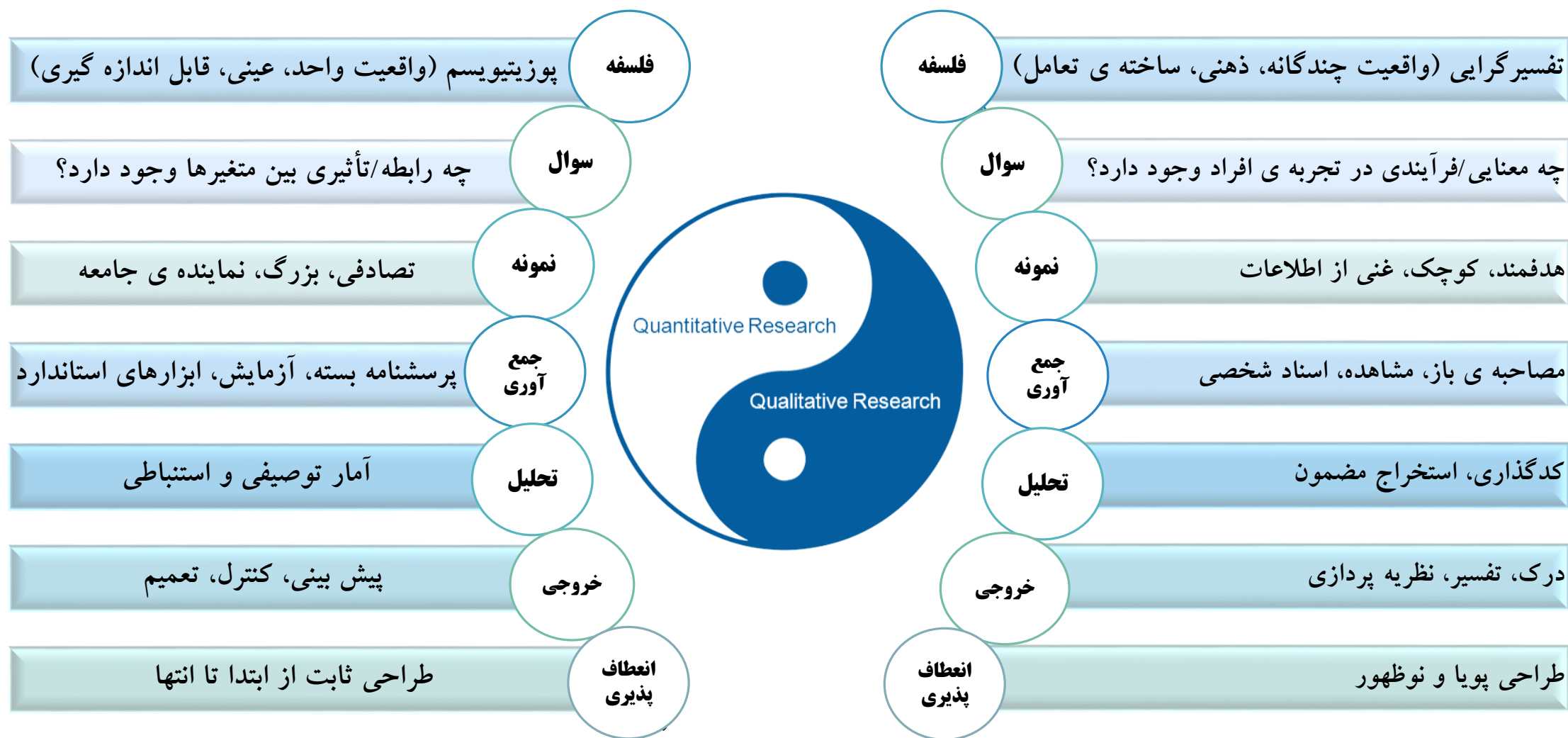
«اگر در میانه مصاحبه معلوم شود مشکل اصلی افسردگی است، چه می‌کنید؟»

داده‌های غنی: پژوهش کیفی روایت‌های دقیق و جزئی‌نگر تولید می‌کند که به حل مسائل پیچیده بالینی کمک شایانی می‌کند.

«روایت بیمار از "ماه شدن صورت" در سندرم کوشینگ چه چیزی به ما می‌گوید؟»

جدول مقایسه مطالعات کمی و کیفی (پارادایمهای پژوهش)

سوال کمی: «چند درصد از بیماران دیابتی انسولین را به موقع تزریق می کنند؟»
سوال کیفی: «تجربه زیسته بیماران دیابتی از ترس تزریق انسولین چیست؟»

بنابراین پژوهش کیفی زمانی ضروری می شود که:

گاهی اوقات، عدد پاسخ سوال ما نیست.
گاهی باید پرسیم "چگونه" و "چرا".
و گاهی، تجربه بیمار از آزمایش او مهم تر
است.
دقیقاً همین جاست که پژوهش کیفی ضروری
می شود.

پنج رویکرد اصلی پژوهش کیفی

پنج عدسی برای دیدن یک پدیده

رویکرد	تعریف علمی	سؤال محوری	مثال بالینی (دیابت نوع ۲)
روایت پژوهی (Narrative Research)	مطالعه داستان‌های زندگی یک یا چند فرد	داستان زندگی این فرد چه میگوید؟	مطالعه داستان زندگی یک بیمار ۳۰ ساله با دیابت که از ترس قضاوت، انسولین را در دستشویی تزریق می‌کند.
پدیدارشناسی (Phenomenology)	کشف و توصیف ذات یک تجربه مشترک	معنای این تجربه برای فرد چیست؟	تجربه هیپوگلیسمی شدید در بیماران انسولینی: «چگونه افت قند خون را در جمع تجربه می‌کنند؟»
نظریه داده‌بنیاد (Grounded Theory)	توسعه یک نظریه یا مدل انتزاعی از دل داده‌ها	فرایند چگونه شکل می‌گیرد؟	تولید نظریه درباره مذاکره بیماران با ترس از انسولین: «چرا با وجود آگاهی، دوز را کم می‌کنند؟»
قوم‌نگاری (Ethnography)	توصیف و تفسیر الگوهای فرهنگی	الگوهای فرهنگی چیست؟	مطالعه باورها و رفتارهای فرهنگی مرتبط با دیابت در یک روستا با شیوع بالای دیابت.
مطالعه موردی (Case Study)	بررسی عمیق یک «مورد» خاص در بستر واقعی	درک عمیق یک «مورد» چیست؟	تحلیل عوامل موفقیت یک کلینیک مرکز درمانی خاص که بالاترین رضایت بیماران دیابتی را دارد.

نکته کلیدی (بر اساس کرسول، ۲۰۲۴، فصل ۴):

انتخاب رویکرد به سه عامل بستگی دارد: سؤال پژوهشی، تجربه پژوهشگر و مخاطب پژوهش.

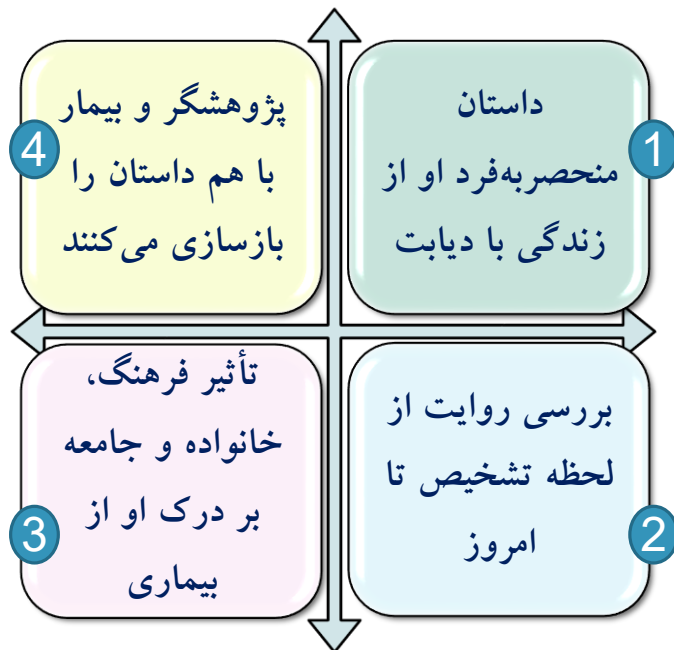

روایت‌پژوهی: درک داستان‌های فردی

کاوش در معانی نهفته در روایت‌ها

این رویکرد بر زمان‌مندی (گذشته، حال، آینده)، بافت اجتماعی-فرهنگی و همسازی بین پژوهشگر و مشارکت‌کننده تأکید دارد و از طریق بازسازی داستان (Restorying) به دنبال درک چگونگی معناسازی افراد از تجربیاتشان است.

در مطالعه روایت یک بیمار ۳۰ ساله مبتلا به دیابت نوع ۲

ویژگی‌های کلیدی	تعریف علمی
1 تمرکز بر تجربه فردی	هر فرد دارای داستانی منحصر به فرد است که باید به آن احترام گذاشته شود و پژوهشگر به دنبال درک روایت منحصر به فرد اوست.
2 زمان‌مندی (Temporality)	روایت‌ها در بستر زمان معنا پیدا می‌کنند؛ پژوهشگر به گذشته، حال و آینده در داستان توجه دارد.
3 بافت و مکان (Sociality)	روایت در یک زمینه اجتماعی، فرهنگی و تاریخی خاص شکل می‌گیرد و بدون درک بافت، روایت قابل فهم نیست.
4 همسازی (Collaboration)	پژوهشگر و مشارکت‌کننده با هم داستان را بازسازی می‌کنند و روایت نهایی حاصل تعامل و همکاری بین آنهاست.

پدیدارشناسی: کشف ذات یک تجربه

پدیدارشناسی مطالعه تجربه زیسته افراد برای کشف ذات یا ساختار بنیادین یک پدیده است. این رویکرد به دنبال درک ماهیت یک تجربه از نگاه کسانی است که آن را تجربه کرده‌اند.

ویژگی‌های کلیدی	تعریف علمی
تجربه زیسته	تمرکز بر تجربه‌ای که افراد در زندگی روزمره خود داشته‌اند
براکته کردن	کنار گذاشتن پیش‌داوری‌ها و مفروضات پژوهشگر برای دیدن پدیده به صورت ناب
تقلیل پدیدارشناختی	بازگشت به خود پدیده و توصیف آن بدون تفسیرهای نظری
تغییر نهایی	دیدن پدیده از زوایای مختلف برای کشف ابعاد پنهان آن

مراحل تحلیل پدیدارشناختی (روش کلایزی، بر اساس مریام، ۲۰۱۶، فصل ۸):

مثال:

مطالعه « تجربه زیسته بیماران دیابتی از افت قند خون شدید »
 سوال: «در لحظه افت قند، چه احساسی داشتید؟ از چه می‌ترسیدید؟»

نظریه داده‌بنیاد: تولید نظریه از دل داده‌ها

«نظریه داده‌بنیاد رویکردی است که هدف آن توسعه یک نظریه یا مدل انتزاعی درباره یک فرایند، کنش یا تعامل انسانی است که به صورت استقرایی و ریشه در داده‌های جمع‌آوری شده دارد.»

ویژگی‌های کلیدی نظریه داده بنیاد

موضوعات کلیدی	توضیح
جمع‌آوری داده	استفاده از مصاحبه‌ها و مشاهدات برای گردآوری داده‌های کیفی غنی
فرایند کدگذاری	انجام کدگذاری باز، محوری و انتخابی برای تحلیل نظام‌مند داده‌ها
توسعه نظریه	استخراج نظریه‌ها به‌طور مستقیم از داده‌ها، نه آزمون نظریه‌های از پیش موجود
مقایسه مداوم	مقایسه مستمر داده‌های جدید با کدهای موجود برای اصلاح مقوله‌ها
یادداشت‌نویسی تحلیلی	مستندسازی بینش‌ها و تأملات در طول فرایند پژوهش برای شفافیت
تکنیک‌های اعتبارسنجی	اجرای بازبینی توسط اعضا و بررسی همکاران برای افزایش اعتبار پژوهش

سه مرحله کدگذاری (بر اساس اشتراوس و کوربین، ۲۰۱۵):

مرحله	مثال در دیابت
کدگذاری باز	«ترس از سوزن»، «باور غلط»، «مشورت با دیگران»
کدگذاری محوری	دسته‌بندی کدها در مقوله‌های «موانع روانی» و «تسهیل‌کننده‌ها»
کدگذاری انتخابی	انتخاب «مذاکره با ترس از انسولین» به عنوان مقوله مرکزی

- شکستن داده‌ها به بخش‌های کوچک و نام‌گذاری آنها

کدگذاری باز

- ارتباط دادن مقوله‌ها به یکدیگر و شناسایی مقوله مرکزی

کدگذاری محوری

- انتخاب یک مقوله مرکزی و ارتباط سیستماتیک آن با سایر مقوله‌ها

کدگذاری انتخابی

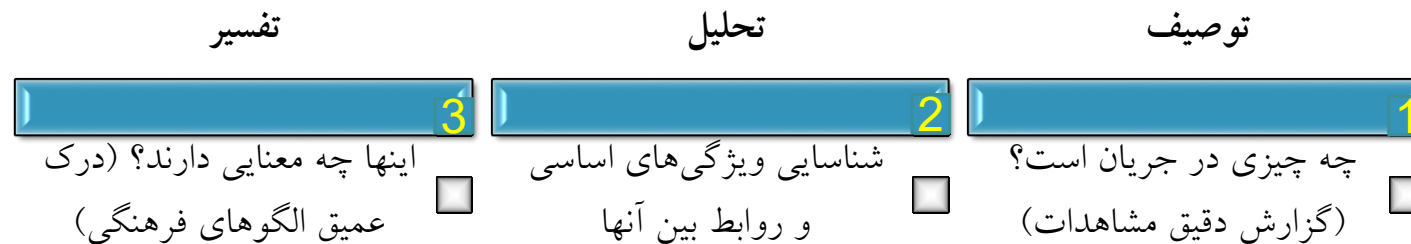
قوم‌نگاری: پنجره‌ای به فرهنگ بیماران

«قوم‌نگاری رویکردی برای توصیف و تفسیر الگوهای فرهنگی یک گروه یا جامعه خاص است که از طریق مشاهده مشارکتی و تعامل طولانی مدت در بستر طبیعی گروه انجام می‌شود.»

ویژگی‌های کلیدی قوم‌نگاری

ویژگی	تعریف علمی
کار میدانی طولانی مدت	پژوهشگر ماه‌ها یا سال‌ها در میان گروه مورد مطالعه زندگی می‌کند
مشاهده مشارکتی	پژوهشگر در فعالیتهای روزمره گروه شرکت می‌کند تا از درون فرهنگ را درک کند
توصیف عمیق	ارائه گزارش دقیق، جزئی‌نگر و تفسیری از رفتارها و بافت فرهنگی
تعادل دیدگاه درون/بیرون	ترکیب درک از درون (Emic) و تحلیل از بیرون (Etic)

سه سطح تحلیل در قوم‌نگاری بر اساس مدل اسپیرادلی

مثال از مطالعه بروکسل (۲۰۲۴):

مطالعه قوم‌نگارانه در یک کلینیک دیابت با ۴۷ جلسه مشاهده غیرمشارکتی

یافته: شکاف عمیق بین دانش پزشک و درک بیمار

مطالعه موردی: درک عمیق یک «مورد» خاص

«مطالعه موردی رویکردی کیفی است که در آن پژوهشگر یک سیستم محدود (یک مورد یا چند مورد) را در طول زمان، از طریق جمع‌آوری داده‌های دقیق و عمیق از منابع اطلاعاتی متعدد (مشاهدات، مصاحبه‌ها، اسناد، مدارک و گزارش‌ها) بررسی کرده و به توصیف و تحلیل مورد و تم‌های مبتنی بر مورد می‌پردازد».

ویژگی‌های کلیدی (بر اساس یین، ۲۰۱۸ و مریام، ۲۰۱۶، فصل ۲)

ویژگی	تعریف علمی
سیستم محدود	مورد دارای مرزهای مشخص (زمان، مکان، فعالیت) است
منابع داده متعدد	استفاده از روش‌های مختلف برای جمع‌آوری داده‌ها
بررسی در بستر واقعی	مطالعه مورد در محیط طبیعی خود
نگارش روایی	ارائه گزارش به صورت داستان یا روایت‌های منسجم

انواع مطالعه موردی

ذات‌گرا	• مطالعه یک مورد به خاطر خودش و منحصربه‌فرد بودنش
ابزاری	• مطالعه یک مورد برای درک بهتر یک مسئله یا پدیده کلی‌تر
چندگانه	• بررسی چندین مورد مشابه برای درک یک پدیده عام

مثال در دیابت:

«بررسی عوامل موفقیت کلینیک دیابت بیمارستان امام خمینی با استفاده از مصاحبه با مدیر، پزشکان، پرستاران، بیماران و بررسی پرونده‌ها»

طراحی مطالعه کیفی - نقشه راه

«طراحی مطالعه یک نقشه منطقی برای حرکت از سوالات اولیه به پاسخ‌ها و نتیجه‌گیری‌های نهایی است که شامل انتخاب رویکرد، نمونه، روش‌های جمع‌آوری داده، تحلیل و اعتبارسنجی می‌شود».

شش مرحله اصلی (بر اساس کرسول، ۲۰۱۴، فصل ۳ و مریام، ۲۰۱۶، فصل ۴)

تدوین مسئله و هدف پژوهش

تعریف مسئله پژوهشی:

«مسئله پژوهشی، چیزی است که پژوهشگر را به چالش می‌کشد، او را به فکر واداشته و باعث می‌شود که به دنبال پاسخ و راه‌حل باشد. مسئله پژوهشی نشان‌دهنده شکاف در دانش موجود است.»

مسئله در مثال دیابت:

«با وجود شیوع بالای دیابت نوع ۲ و اهمیت خودمراقبتی، درک عمیقی از موانع روانی-اجتماعی مؤثر بر عدم پایبندی به درمان در بیماران ایرانی وجود ندارد. اکثر پژوهش‌های موجود بر جنبه‌های بالینی و دارویی متمرکز بوده‌اند و به ندرت به درک تجربه زیسته بیماران از موانع خودمراقبتی پرداخته‌اند. این شکاف دانش، به ویژه در زمینه تجربه طولانی‌مدت زندگی با دیابت در جامعه ایران، به وضوح احساس می‌شود.»

هدف:

«کشف و توصیف تجربه زیسته بیماران دیابتی نوع ۲ با کنترل ضعیف قند خون از موانع خودمراقبتی، تا بتوان برنامه‌های حمایتی مؤثرتری طراحی کرد که با نیازهای واقعی بیماران هماهنگ باشد.»

سؤالات پژوهش و معیارهای نمونه‌گیری بر اساس مثال دیابت نوع ۲

سؤالات پژوهش، سوالات اصلی و فرعی هستند که مطالعه به دنبال پاسخگویی به آنهاست و باید به اندازه کافی باز و گسترده باشند تا مشارکت‌کنندگان بتوانند دیدگاه‌های خود را به طور کامل بیان کنند.

سؤال اصلی: «تجربه زیسته بیماران دیابتی نوع ۲ با کنترل ضعیف از موانع خودمراقبتی چیست؟»

سؤالات فرعی:

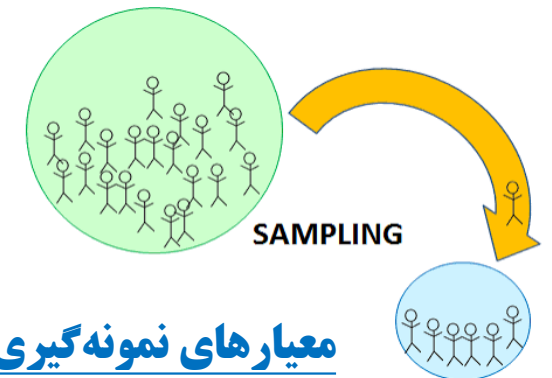
1. بیماران خودمراقبتی را چگونه معنا می‌کنند؟
2. چه عواملی از دیدگاه بیماران مانع خودمراقبتی می‌شود؟
3. بیماران چه راهکارهایی برای بهبود خودمراقبتی پیشنهاد می‌دهند؟

معیارهای خروج:

- بیماری‌های روانپزشکی شدید (مانند اسکیزوفرنی)
- ناتوانی در برقراری ارتباط کلامی مؤثر
- بستری شدن در بیمارستان در ۳ ماه اخیر

معیارهای ورود به مطالعه (نمونه‌گیری هدفمند):

- سن ۳۵ تا ۶۵ سال (پوشش طیف وسیعی از بیماران)
- سابقه دیابت حداقل ۵ سال (اطمینان از تجربه کافی)
- $HbA1c \geq 8\%$ در ۶ ماه اخیر (کنترل ضعیف)
- تمایل به مصاحبه عمیق (همکاری داوطلبانه)

روش‌های نمونه‌گیری در پژوهش کیفی

انتخاب هدفمند مشارکت‌کنندگان برای غنی‌ترین داده‌ها

«نمونه‌گیری در مطالعات کیفی بر این فرض است که پژوهشگر می‌خواهد پدیده مورد مطالعه را کشف، درک و تفسیر کند و بنابراین باید نمونه‌ای را انتخاب کند که بیشترین اطلاعات را در اختیار او قرار دهد. این نمونه‌ها «غنی از اطلاعات» (Information-rich) نامیده می‌شوند.»

انواع نمونه‌گیری

روش نمونه‌گیری	توضیح
هدفمند (Purposive)	انتخاب مشارکت‌کنندگان بر اساس معیارهای خاص پژوهش و تخصص آنها در زمینه مورد مطالعه.
گلوله برفی (Snowball)	استفاده از مشارکت‌کنندگان فعلی برای معرفی و جذب افراد جدید واجد شرایط.
در دسترس (Convenience)	انتخاب مشارکت‌کنندگانی که به راحتی در دسترس هستند و شرایط مطالعه را دارند.
نظری (Theoretical)	انتخاب افرادی که ویژگی‌های آنها با مفاهیم و نظریه پژوهش هماهنگ است.
حداکثر تنوع (Maximum Variation)	گنجاندن طیف گسترده‌ای از مشارکت‌کنندگان برای ثبت دیدگاه‌های متفاوت.
همگون (Homogeneous)	تمرکز بر مشارکت‌کنندگانی با ویژگی‌های مشترک برای بررسی عمیق یک موضوع خاص.

روش‌های جمع‌آوری داده‌ها در پژوهش کیفی

انتخاب هر یک از این روش‌ها بستگی به سؤال پژوهش، ماهیت پدیده مورد مطالعه و منابع در دسترس دارد.

روش جمع‌آوری داده	توضیح
مصاحبه (Interviews)	مصاحبه‌های فردی امکان دستیابی به بینش‌های عمیق از تجارب و دیدگاه‌های مشارکت‌کنندگان را فراهم می‌کنند و به درک بهتر پدیده‌های پیچیده اجتماعی و انگیزه‌های فردی کمک می‌نمایند
گروه متمرکز (Focus Groups)	گروه‌های متمرکز با ایجاد بحث‌های پویا میان مشارکت‌کنندگان، امکان گردآوری دیدگاه‌های متنوع و روشن‌سازی دیدگاه‌های جمعی درباره موضوعات خاص را فراهم می‌کنند
مشاهده (Observations)	روش‌های مشاهده‌ای به پژوهشگر امکان ثبت رفتارها و تعاملات در زمان واقعی و در بستر طبیعی را می‌دهند و زمینه و غنای ارزشمندی به داده‌های کیفی جمع‌آوری شده می‌بخشند
اسناد و مدارک (Database)	اسناد و مدارک داده‌های غیرواکنشی و زمینه‌ای را فراهم می‌کنند که می‌توانند به درک عمیق‌تر پدیده مورد مطالعه کمک کنند.

جمع آوری داده – مصاحبه کیفی – هنر پرسش‌گری

«مصاحبه کیفی فرایندی است که در آن پژوهشگر و مشارکت‌کننده در گفت‌وگویی با هدف متمرکز بر سوالات پژوهشی شرکت می‌کنند تا پژوهشگر بتواند به دنیای درون مشارکت‌کننده راه یابد و پدیده مورد مطالعه را از نگاه او درک کند.»

انواع مصاحبه

نوع	تعریف علمی	ویژگی‌ها
ساختاریافته	سوالات و ترتیب آنها از پیش تعیین شده است	مانند پرسشنامه شفاهی، انعطاف‌پذیری کم
نیمه‌ساختاریافته	راهنما دارد، اما در ترتیب و نحوه پرسش انعطاف‌پذیر است	رایج‌ترین نوع، ترکیب ساختار و انعطاف
بدون ساختار	کاملاً باز و اکتشافی، بدون سوال از پیش تعیین شده	بیشترین انعطاف، نیازمند مهارت بالا

«اعتبارسنجی راهنمای مصاحبه، فرایند اطمینان از این است که سوالات مصاحبه دقیقاً همان اطلاعاتی را جمع‌آوری می‌کنند که برای پاسخ به سوالات پژوهشی نیاز داریم و توسط مشارکت‌کنندگان به درستی درک می‌شوند.»

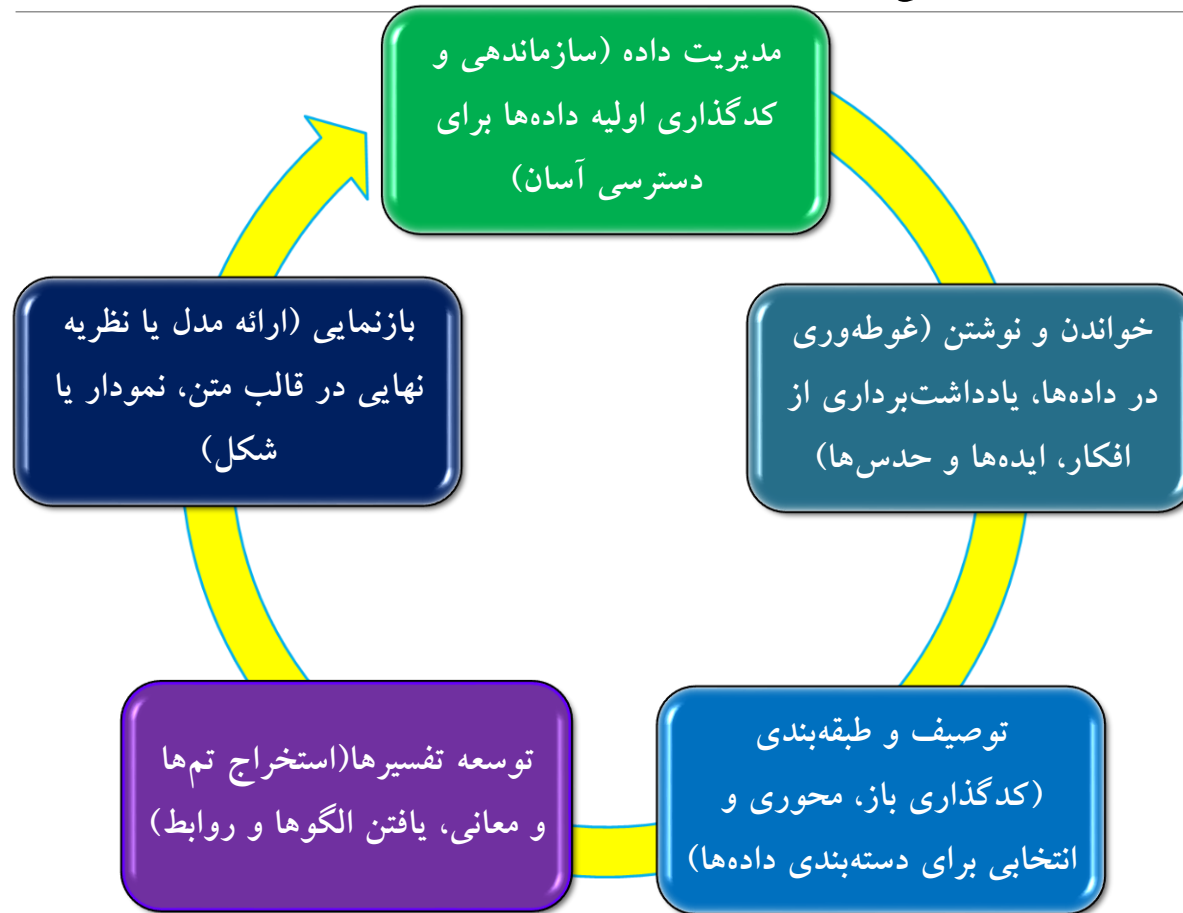
گام‌های عملی برای اعتبارسنجی راهنمای مصاحبه

گام	تعریف علمی	اقدام عملی
بررسی موضوع	درک عمیق موضوع و اهداف اصلی	مرور متون مرتبط و اهداف پژوهش
بررسی توسط خبرگان	دریافت بازخورد از متخصصان روش‌شناسی و موضوع	ارائه راهنمای مصاحبه به ۲-۳ همکار فلوشیپ و یک روش‌شناس کیفی
مصاحبه پایلوت	اجرای راهنمای مصاحبه با ۲-۳ بیمار مشابه (غیر از نمونه اصلی)	ارزیابی زمان، وضوح سوالات و جریان گفت‌وگو
بازبینی و اصلاح	اصلاح سوالات بر اساس بازخوردهای دریافتی	بازنویسی سوالات مبهم و حذف سوالات جهت‌دار
نهایی سازی	تدوین راهنمای نهایی مصاحبه	آماده‌سازی نسخه نهایی برای مصاحبه‌های اصلی

تحلیل داده‌های کیفی: مارپیچ تحلیل کرسول

تحلیل داده‌های کیفی فرایندی است که در آن پژوهشگر با سازماندهی، کاهش، تفسیر و بازنمایی داده‌های متنی، به معنا و درک عمیق‌تری از پدیده مورد مطالعه دست می‌یابد.

مارپیچ تحلیل کرسول (۵ مرحله)

نکته کلیدی: «تحلیل باید همزمان با جمع‌آوری داده انجام شود. اگر منتظر بمانید تا همه داده‌ها جمع‌آوری شوند، غرق در حجم عظیم داده‌ها خواهید شد و فرصت اصلاح سوالات و روش‌ها را از دست خواهید داد».

کدگذاری عملی (مثال دیابت)

کدگذاری فرایند اختصاص یک برچسب یا نام به بخش‌هایی از داده است که ماهیت یا مفهوم آن بخش را به صورت خلاصه و گویا نشان می‌دهد. کدها پل ارتباطی بین داده‌های خام و مفاهیم انتزاعی هستند.

مراحل کدگذاری در مثال دیابت:

متن مصاحبه:

«من از سوزن می‌ترسم، یک بار در بیمارستان آمپول زدند که خیلی درد داشت. شنیدم انسولین باعث چاقی می‌شود. با یک دوستم که انسولین می‌زد مشورت کردم، گفت خیلی بهتر شده است.»

کدهای استخراج شده

متن	کد باز	تعریف کد
«از سوزن می‌ترسم»	ترس از سوزن	هرگونه اشاره به ترس از تزریق یا سوزن
«شنیدم انسولین باعث چاقی می‌شود»	باور غلط	اطلاعات نادرست درباره عوارض انسولین
«با دوستم مشورت کردم»	مشورت با دیگران	جستجوی اطلاعات از سایر بیماران

تم نهایی: «مذاکره با ترس از انسولین»

تعریف تم: فرایندی که در آن بیماران با ترس‌ها، باورهای غلط و منابع حمایتی خود روبرو شده و در نهایت به پذیرش یا رد انسولین می‌رسند.

فرایند نهایی:

انکار ← جستجوی اطلاعات ← مشورت با دیگران ← مذاکره با خود ← پذیرش مشروط یا رد قطعی

اشباع نظری (Saturation): نقطه توقف جمع‌آوری داده

اشباع نظری نقطه‌ای در فرایند جمع‌آوری داده است که در آن داده‌های جدید دیگر اطلاعات تازه‌ای به داده‌های قبلی اضافه نمی‌کنند و تم‌ها و مقوله‌ها به خوبی شکل گرفته و توسعه یافته‌اند. در این نقطه، پژوهشگر به درک عمیق و جامعی از پدیده رسیده است.

نشانه‌های رسیدن به اشباع

نشانه	تعریف علمی
 تکرار الگوها	شما شروع به شنیدن پاسخ‌های مشابه از مشارکت‌کنندگان جدید می‌کنید و اطلاعات جدیدی کسب نمی‌شود.
 کامل شدن مقوله‌ها	مقوله‌های شما به خوبی تعریف شده‌اند و داده‌های جدید به راحتی در آنها جای می‌گیرند بدون نیاز به مقوله جدید.
 عمق یافته‌ها	شما به درک عمیقی از پدیده رسیده‌اید و دیگر سوال جدیدی برای پرسیدن ندارید.
 تأیید یافته‌ها	یافته‌های شما توسط مشارکت‌کنندگان (Member Checking) تأیید شده است.

عوامل مؤثر بر رسیدن به اشباع:

- کیفیت داده‌ها (نه کمیت): مصاحبه‌های عمیق و غنی سریع‌تر به اشباع می‌رسند.
- غنای اطلاعاتی مشارکت‌کنندگان: مشارکت‌کنندگان با تجربه بیشتر، اطلاعات غنی‌تری ارائه می‌دهند.
- تنوع نمونه: نمونه‌های متنوع ممکن است نیاز به شرکت کنندگان بیشتری داشته باشند.
- منابع در دسترس (زمان، بودجه): محدودیت‌های عملی نیز بر تصمیم‌گیری تأثیر می‌گذارند.
- ماهیت موضوع: موضوعات پیچیده‌تر ممکن است به داده بیشتری نیاز داشته باشند.

نکته کلیدی (بر اساس لینکلن و گوبا، ۱۹۸۵):

«در نمونه‌گیری هدفمند، اندازه نمونه بر اساس ملاحظات اطلاعاتی تعیین می‌شود و زمانی متوقف می‌شود که اطلاعات جدیدی از واحدهای نمونه‌گیری جدید به دست نیاید؛ بنابراین اشباع معیار اصلی است.»

اعتبار و قابلیت اعتماد

چگونه به یافته‌های خود اعتماد کنیم؟

اعتبار در پژوهش کیفی به معنای میزان اعتمادپذیری و باورپذیری یافته‌های پژوهش است. از آنجا که در پژوهش کیفی با واقعیت‌های متعدد و ساخته‌شده سروکار داریم، اعتبار به جای اندازه‌گیری یک واقعیت واحد، به معنی هم‌سو بودن تفسیرهای پژوهشگر با تجربیات مشارکت‌کنندگان است.

چهار معیار اصلی (لینکلن و گوبا، ۱۹۸۵)

معیار	تعریف علمی	سوال محوری	راهکارهای عملی
اعتبار: ✓ Credibility	میزان هم‌سو بودن یافته‌ها با واقعیت و تجربه مشارکت‌کنندگان	آیا یافته‌ها با واقعیت مطابقت دارد؟	مثلث‌سازی، بازبینی توسط اعضا، حضور طولانی مدت
قابلیت انتقال: ↻ Transferability	میزان امکان انتقال یافته‌ها به موقعیت‌های مشابه دیگر	آیا یافته‌ها قابل انتقال است؟	توصیف غنی، نمونه‌گیری با حداکثر تنوع
قابلیت اطمینان: 🗑 Dependability	میزان ثبات و قابلیت اعتماد فرایند پژوهش	آیا فرایند پژوهش منسجم است؟	مسیرمندی، بازبینی توسط همکاران
قابلیت تأیید: 🔍 Confirmability	میزان ریشه‌داشتن یافته‌ها در داده‌ها، نه سوگیری پژوهشگر	آیا یافته‌ها ریشه در داده‌ها دارد؟	مثلث‌سازی، بازاندیشی، بازبینی توسط همکاران

نکته کلیدی:

«اعتبار یک پژوهش کیفی به توانایی پژوهشگر در ایجاد ارتباط معنادار بین یافته‌ها و تجربیات مشارکت‌کنندگان بستگی دارد و نه به تکرارپذیری آماری».

مثلت‌سازی (مثال دیابت)

سه ضلعی اعتبار

«مثلت‌سازی استفاده از منابع داده متعدد، روش‌های متعدد، پژوهشگران متعدد یا نظریه‌های متعدد برای تأیید یافته‌های پژوهش است. هدف از مثلت‌سازی کاهش سوگیری و افزایش اعتمادپذیری یافته‌ها از طریق همگرایی شواهد است.»

انواع مثلت‌سازی (دنزین، ۱۹۷۸)

نوع	تعریف علمی	مثال در دیابت
مثلت‌سازی روش‌ها	استفاده از روش‌های متعدد برای جمع‌آوری داده	مصاحبه + مشاهده + بررسی اسناد
مثلت‌سازی منابع داده	استفاده از منابع مختلف داده	بیماران + پرستاران + پزشکان
مثلت‌سازی پژوهشگران	استفاده از چند پژوهشگر برای تحلیل داده‌ها	دو پژوهشگر مستقل کدگذاری و مقایسه نتایج
مثلت‌سازی نظریه‌ها	استفاده از چند چارچوب نظری برای تفسیر داده‌ها	تحلیل داده‌ها از دیدگاه ساختارگرایی اجتماعی و نظریه انتقادی

نکته کلیدی: اگر همه منابع و روش‌ها به یک نتیجه اشاره کنند، اعتماد به یافته‌های پژوهش به شدت افزایش می‌یابد و احتمال اینکه یافته‌ها صرفاً نتیجه سوگیری پژوهشگر باشند، کاهش می‌یابد.

جمع‌بندی: نکات کلیدی این کارگاه

۱. مطالعات کمی و کیفی، مکمل یکدیگرند، نه رقیب هم.
۲. پنج رویکرد کیفی، پنج عدسی برای دیدن یک پدیده هستند.
۳. طراحی مطالعه کیفی، یک نقشه راه شش مرحله‌ای است.
۴. تحلیل باید همزمان با جمع‌آوری داده انجام شود.
۵. کدگذاری، پل بین داده خام و مفهوم انتزاعی است.
۶. اعتبار، با مثلث‌سازی و چهار معیار لینکلن و گوبا سنجیده می‌شود.

پیام نهایی:

"پژوهش کیفی، ابزاری برای درک عمیق‌تر بیماران است، نه جایگزینی برای پژوهش کمی."

- Creswell, J. (2013). Qualitative inquiry and research design: Choosing among five approaches. Thousand Oaks, CA: Sage Publications.
- Creswell JW, Creswell JD. Research design: Qualitative, quantitative, and mixed methods approaches. Sage publications; 2017 Dec 12.
- Tisdell EJ, Merriam SB, Stuckey-Peyrot HL. Qualitative research: A guide to design and implementation. John Wiley & Sons; 2025 Mar 11.
- Merriam SB, Grenier RS, editors. Qualitative research in practice: Examples for discussion and analysis. John Wiley & Sons; 2019 Jan 14.

هر بیمار، یک دنیا است...
پژوهش کیفی، کلید ورود به آن دنیا است.

با سپاس از توجه شما